

gons Almakkarí regalà Alhàkem II al rei d'Astúries vers l'any 960, i aquest era daurat.—³ L'abreujament de la *í* és normal en aquestes condicions. Doncs ¿'munió d'arreplegats arraulits en modestos barnussos' > 'pobrissalla, gent miserosa'? ¿O al contrari sentit divergent i (tant o més) antic?

Baròmetre, V. *bari*.

BARÓ, tant en el sentit de 'home noble, senyor amb drets feudals' i 'títol nobiliari', com en el d'"home d'autoritat o d'índole viril", ve ja del llatí vulgar, on sembla resultar de la fusió d'un mot germ. *BARO 'home lliure apte per a les armes' (cf. esc. ant. *beriaske* 'batre's, lluitar') amb el ll. popular BARO, -ONIS, 'home brutal' (també 'home robust'). □ 1.ª doc.: S. XIII.

En el sentit de 'home d'alta posició' és freqüent en els escriptors d'aquesta època, Jaume I, Desclot, Llull: «... on és estat cavaller un noble *baró* d'estes encontrades», *Blanquerna* (I, 235.16), etc.; a penes cal dir que en tenim documentació anterior, sigui en escrits catalans arcaïcs, sigui en baix llatí de la terra, on ve a substituir *proceres*, *magnates*, *nobiles* i anàlegs, i sovint s'aplica a personatges respectables, cridats a orientar un afer important o a decidir un litigi d'alt nivell social.¹

En aquesta acció ve també des dels llunyans orígens en totes les llengües romàniques d'Occident (no hi ha raons fermes per creure, amb el REW, 961-962, que hagi passat d'unes a altres, ni que l'it. *barone* 'trapella' sigui un mot essencialment separat); l'alternància flexiva que observem entre francès antic *ber* (subjecte) ~ *baron* (objecte) i oc. antic *bar* ~ *baró(n)*, comprova que amb la declinació BARO, BARONE, ja estava ben ancorat en el llatí vulgar. Tant en oc. ant i fr. ant. com en port. i cast. medievals, el sentit de 'home noble' i anàlegs estan arrelats amb caràcter ferm i constant des dels orígens (oc., en *G. de Ros-silbon*, *Antiocha*, Montaudon, *Crozada*: «denant tota la cort e vezén dels *barós* / mostra per escriptura e per leyls sermós...», v. 3187, etc.); en castellà en aquest sentit el trobem des del *Cid* i docs. de la fi S. XI (*DCEC* I, 405b30ss.), en portuguès des dels cançons del S. XIII, i ja en tenim casos en docs. de cap a l'a. 1000 (*PMH* I, 20): manca doncs de tota base cronològica el supòsit de M-L. d'un manlleu interromànic. Un diminutiu *Baroncellus* apareix com a nom propi en l'època visigòtica i en doc. espanyol de 860, així com en fonts mossàrabs de grafia aràbiga (Simonet, *Glos.*, s. v. *baronchel*).

Aviat apareixen les altres accs. Sovint no és fàcil de destriar el sentit de 'home venerable o respectable' de la de 'persona masculina, viril' i fins 'baró, oposat a dona': el 'sant baró' és expressió de lloc comú, i ja en Muntaner i en Llull llegim frases com «volch-lo aquest beneyt dia acompanyar ab lo *baró* senct Martí» (*Cròn.*, cap. 145), «lo sanct *baró* Josep ab Arimatia»; en les *Vides Ross.* formiguegen els casos de *barons* que resisteixen el martiri, que combaten l'heretgia, que no cedeixen a les dolces temptacions; «Jhesú de

Nazareth, que fo *bar* e propheta e poderós en paraulas e en obras» diuen els deixebles de Crist en emprendre la predicació cristiana, segons un sermó provençal de c. 1200 (Appel, 116.13) (passatge que alhora exemplifica el cas recte, poc freqüent, en llengua d'oc). Ocasionalment pot traslladar-se a un personatge malèfic, i fins al Malvat en persona: «I ho era d'endimoniada, aquella bèstia, digna d'ésser muntada per lo *Mal baró*» (M. Vayreda, *Rec. d. l. d. Carlinada* IX, p. 150).

I també esdevé el síndnim romànic del ll. *vir*, 'persona del sexe masculí', acc. en la qual no és normal més que en els tres romanços peninsulars, si bé també apareix algun cop en gallo-romànic a l'Edat Mitjana, p. ex. en la *Revelatió de las Penas dels Inferns*, text centro-llengüadocià de c. 1300;² i si en el Nord de França això ja és excepcional, no deixen de registrar-s'hi casos on apareix i fins passa des d'això a designar un 'marit', com en l'*Estoire d'Eustachius* (*baron*, v. 965, al costat de *bers* 'home noble' en els vv. 696 i 809, Ott, *RForsch.* xxxii, 593) i cinc vegades en el *Registre* de Pau de Tournai (publ. *ibid.* xxv, 182).³

En català el trobem ja manta vegada en textos medievals, com l'*Evangelí de Palau* «car yo no he conoxensa de *baró*» (diu la Verge), que no pot ser posterior al S. XIV. En castellà i en portuguès aquest ús ha estat més pròsper que enllloc: allí *varón* es troba sovint grafiat amb *v-* des dels orígens, però no menys sovint en el sentit de 'gran senyor' que en el diferenciador dels sexes: *varones* 'personatges nobles o il·lustres' en Berceo (*Mil.*, 886b) i el *FnGonz.* (122b) i viceversa *barón* en l'altre, p. ex. en el *Fuero Juzgo*:⁴ «nullo omne que a testimonio se clamar, *barón* o muller, que dixer que...», *Fuero de Oviedo*, «rendieron a todos gracias, mugeres e *barones*» (Berceo, *Mil.*, 846a), etc. (més en *DCEC*, lín. 46ss.). El portuguès antic va escriure generalment *baron* (o *-rão*) per a 'persona masculina' i així ho feia encara Camões (Nobiling, *ASNSL* cxxiv, 343), com ho fa ja Don Denis (*Canc.*, v. 1427), i cf. *varõa* 'dona, fembra' en les *Cantigas* i en el *Canc.* de la Vaticana 1024.

Com que el cast. aviat vacilla entre *b-* i *v-* inicials, o ho confongué del tot, i tampoc el portuguès medieval no és incommovible en aquest punt, és probable que la influència culta del ll. *vir* vagi actuar aviat en aquest cas i no amb un abast merament ortogràfic (tot i que *vir* com a etimologia és de falsedat evident i indisputable).⁵ Però en altres llengües romàniques que han distingit la *b-* de la *v-* amb caràcter constant, apareix escrit sempre amb *b-*: cat. ant. *baronil* (veg. a baix), fr. ant. id. (en el *Boèce*, *VRom.* VI, 161), logud. ant. *barone* «maschio» en els Condaghes de Trullas i de Bonàrcado dels Ss. XII i XIII (*VRom.* IV, 25; v. 158).⁶ El castellà en aquest cas no referma la grafia amb *v-* fins a Nebrija («*varón* no *hembra* vir») i és significatiu que això ho imposi un latinista com ell.

La discussió sobre l'etimologia del tipus BARONE ha estat sempre una de les grans qüestions romàniques, i potser no es clourà mai del tot. El mot no està